

SOCIOLOGIE ZDRAVÍ A NEMOCI

PhDr. Michal Zvírotský, Ph.D.

ZDRAVOTNICTVÍ JAKO SOCIÁLNÍ INSTITUCE

- ZDRAVOTNICTVÍ
- Kapitalistický vs. socialistický model (kapitalistické zdravotnické soustavy jsou založeny zpravidla na komerčním základě nabídky a poptávky, na nemocenském pojištění, výjimečně na státem zajišťovaných zdravotnických službách).
- V kapitalistických státech bývá špičková zdravotní péče dostupná jen bohatým, v socialistických státech bývá elementární zdravotní péče dostupná bezplatně všem občanům.
- Zdravotní pojišťovny, farmaceutické firmy – tržní chování.
- Paternalistický vs. partnerský model zdravotnictví.
- ALTERNATIVNÍ MEDICÍNA
- Alternativní medicína – problematický termín.
- Konvenční (západní medicína).
- **EBM** = evidence based medicine – vychází z biomechanického přístupu k člověku, zanedbává neměřitelné proměnné, je velmi úspěšná v léčbě akutních poruch zdraví, mnohých infekcí, úrazů.
- **CAM** = complementary and alternative medicine.
- KONVENČNÍ
A NEKONVENČNÍ MEDICÍNA

Nekonvenční medicína

- tzv. alternativní
  - značná šíře rozmanitých směrů – nelze ji posuzovat jako celek,
  - zpravidla více reflektuje individualitu pacienta.

Konvenční medicína

- západní,
- vědecká (EBM),
- „vítězná“,
  - přednosti i nedostatky
  - úspěšná zejména v léčbě infekčních a akutních nemocí, řešení úrazů, transplantací aj.

- MEDICINALIZACE
- Převádění určitých aspektů života do profesní lékařské sféry.
- Již v roce 1951 T. Parsons vymezil medicínu jako instituci **sociální kontroly** a definoval roli nemocného.
- V roce 1976 upozornil I. Illich na to, že lékaři získávají ve společnosti dominanci tím, že některé aspekty života či fyziologické stavy člověka byly medicinalizovány.
- Označení určitého jevu lékařským termínem (příp. diagnózou) znamená jeho **přesun do kompetence lékařů**: gravidita, posttraumatická stresová porucha, prokrastinace aj.
- Někdy vznikají i manipulativní eufemismy: např. tzv. umělé přerušování těhotenství.
- Ekonomizace a racionalizace veřejného prostoru – **napojení medicíny na farmaceutický průmysl**.
- MEDICINALIZACE
- Někdy se z medicinalizace vyděluje ještě **medikalizace** (snaha řešit běžné životní problémy pomocí farmak a parafarmak).
- Ve vyspělých zemích má na poli „nemoci“ monopolní postavení právě lékařská profese (viz např. problematika vedení porodu porodní asistentkou).
- Souvislost s rostoucími **obavami lidí o zdraví**, které je předpokladem úspěchu, výkonnosti, flexibility, krásy – významných hodnot současného světa.
- Dochází k **přeceňování možností medicíny** a podceňování významu životosprávy.
- Medicína je povolávána i k řešení sociálních problémů: násilí na dětech, kriminality, nezaměstnanosti atp.
- MEDICINALIZACE
- Dle M. Foucaulta lze medicínskému pohledu podříditi mnoho oblastí života – např. dříve bylo rození i umírání zcela mimo kompetenci medicíny, dnes je tomu téměř výhradně naopak.
- Neustále přibývá „medicínsky relevantních situací“, na čemž se aktivně podílí i farmaceutický průmysl (medicínsko-průmyslový komplex).
- Podle I. Zoly byla celá naše existence medicinalizována – do všech oblastí života proniká lékařská terminologie a snaha určit, co je normální (zdravé) a co nenormální (chorobné).
- **Psychiatrize každodenního života**: deprese, úzkostné poruchy, problémy v komunikaci...
- Za duševně nemocné mohou být pokládáni i mnozí porušovatelé zákona (vrazi, podvodníci, zloději) – vzniká tendence je místo trestání spíše léčit.
- MEDICINALIZACE

- Pokles vlivu rodiny, církve – zdravotnictví přebírá část úkolů těchto tradičních institucí (antikoncepce, neplodnost, péče o děti bez rodičů, péče o nemocné a staré osoby...).
- Důvodem pro medicínskou intervenci jsou dnes běžně i „nedostatky“, které byly dříve obvykle akceptovány (holohlavost, úzké rty, akné aj.).
- **Riziko neadekvátní intervence**, např. běžné (zne)užívání některých léků nikoli k léčbě poruch, ale ke zlepšení funkcí (antidepresiva, léčiva na podporu erekce atp.).
- **Kontrolní účinek** medicinalizace – společenská kontrola intimních záležitostí, shromažďování osobních údajů...
- Mnoho chorob má sociální (ekonomické) příčiny, ale lékař se zpravidla soustředí jen na nemocného jednotlivce, čímž problém vytrhuje z kontextu.
- MEDICINALIZACE
- Medicinalizace může za určitých okolností přinášet jednotlivcům značné benefity (např. nepozorný a neprospívající žák, který obdrží diagnózu hyperaktivity z toho může profitovat).
- Medicinalizace společnosti má svůj odraz i v jazyce: pronikání lékařské terminologie do jiných oblastí života: diagnostika (automobilu), (finanční) injekce apod.
- Objevují se i případy **demedicalizace** (např. oficiální vyčlenění egosyntonické homosexuality z dosahu medicíny, hnutí propagující domácí porody atp.).
- MEDICINALIZACE
- Obvykle se rozlišuje 5 stupňů medicinalizace:
  - **Identifikace** – vyhledání problému, lékařský zájem postaví určitý jev do středu pozornosti, stanoví se rozdíl mezi normálním a abnormálním.
  - **Klasifikace** – zasazení problému do nozologického systému, „vědecké“ utřídění navozuje dojem opanování problému.
  - **Diagnóza** – vysvětlení, postihnutí příčiny a následku.
  - **Intervence** – navržena nějaká strategie řešení problému.
  - **Prognóza** – tvorba (vědeckých) předpovědí vývoje problému, úplná institucionalizace lékařské kontroly.
- MEDICINALIZACE
- **Eklesiomorfní charakter** současného zdravotnictví:
  - lékař (psycholog) plní často funkci kněze – zpovědníka,
  - profesní příprava lékařů má charakter zasvěcování,
  - latina jazykem katolické církve i medicíny,

- lékařská asistence na začátku i na konci lidského života,
- byrokratická struktura církve i medicíny,
- „legendy“ o lékařích.
- MEDIALIZACE A KOMERCIONALIZACE ZDRAVÍ
- Nadužívání pojmu „zdraví“ v médiích, především v reklamách.
- **Sociální marketing** – ve jménu zdraví lze podporovat obchod s nejrůznějšími komoditami (cereálie, léčiva, umělá sladidla...).
- **Komercializace a komodifikace** – pojetí zdraví jako obchodovatelné „suroviny“.
- Obchod se zdravím neomezila ani rostoucí zdravotní gramotnost obyvatelstva – roste nejen trh s farmaky a parafarmaky, ale i s produkty tzv. zdravé výživy, kosmetikou, zdravotnickými pomůckami, různými domácími spotřebiči atp.